Aquest és el quart any que Òmnium Cultural Selva Interior i l'Arxiu Municipal de Sant Hilari Sacalm convoquen la beca de recerca per publicar un article al Programa de Festa Major

Enguany l'**Àngels Busquets Relats** n'ha sigut la guanyadora

LES CANÇONS I DANSES POPULARS DE LES GUILLERIES I ALTRES RECULLS MUSICOLÒGICS DEL COMPOSITOR EUSEBI BOSCH I HUMET (1860-1948)

Fins fa poc l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona custodiava una part del fons personal d'Eusebi Bosch i Humet, que ell mateix va deixar en llegat pels volts de 1946, però l'any 2023, coincidint amb el 75è aniversari de la seva mort, s'hi va afegir una altra part molt més voluminosa provinent de l'Associació de Mestres Directors, que conté la pràctica totalitat de la seva obra compositiva. Si bé l'original manuscrit de les *Cançons populars de les Guilleries* i alguns altres reculls de cançons i danses ja formaven part del primer llegat, en el procés d'identificació i catalogació de la resta s'hi va trobar una gran quantitat de material musicològic complementari, que és el que ha fet possible aquesta publicació.

El 1908 la Tipografia L'Avenç va publicar les *Cançons populars Op.80 bis* que havien estat recollides a les Guilleries pel compositor Eusebi Bosch i Humet durant les seves estades d'estiu a Vilanova de Sau. Eren un conjunt de vint cançons[1] harmonitzades per a veu i piano que es van publicar precedides d'un pròleg del destacat folklorista Aureli Capmany. En aquest pròleg Capmany traçava una línia d'investigació musicològica que portava de Marià Aguiló (1825-1897), passant per Pau Piferrer (1818-1848) i Francesc Aliò (1862-1908) fins a Eusebi Bosch i Humet (1860-1948). És a dir, des dels pioners fins a l'any de la publicació. Posteriorment, s'hi afegirien el mateix Capmany (1868-1954), Joan Amades (1890-1959) i a partir del 1921, totes aquelles institucions i persones que van formar part del Consell consultiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya com Felip Pedrell, Enric Morera, Joan Llongueras, Higini Anglès, Rossend Serra, Joan Tomàs i altres. Tots ells van continuar la tasca iniciada a principis del s. XIX i van culminar l'elaboració del corpus del cançoner popular català a les portes del 1936.

Una de les missions de l'Obra del Cançoner, la que va ser duta a terme per Joan Tomàs i Joan Llongueras entre el 19 de juliol i el 18 de setembre de 1922, va tenir com a destinació Santa Coloma de Farners, Brunyola, Sant Martí Sapresa, Anglès, Sant Pere d'Osor, les Planes d'Olot, Ia Cellera i el Pasteral i tenia l'objectiu de recollir material melòdic de primera mà. Si ens fixem en la data de publicació de les cançons de les Guilleries, veiem que la recerca feta per Bosch i Humet coincideix amb una part d'aquest territori, en canvi, es va anticipar quinze anys al projecte del Cançoner.

En paraules del mateix compositor, el seu recull va partir d'un fet fortuït. La trobada amb un cisteller que cantava mentre treballava va derivar en l'entesa amb diversos membres d'aquella comunitat muntanyenca per recollir les seves cançons de viva veu. No obstant això, és obvi que el compositor era conscient del valor de rebre el material popular de primera mà i que la seva notació es fes ja no amb la metodologia romàntica emmarcada en l'ideari de la Renaixença, com havia fet Francesc Pelagi Briz en les *Cançons de la terra* guardonades a l'Exposició de Viena el 1873, sinó més en sintonia amb els postulats de Felip Pedrell, que propugnava una línia de recerca d'etnomusicologia positivista, és a dir, de respecte absolut per allò que els testimonis transmetien, anotant-ho tot exactament sense modificar-ne ni corregir-ne res. Tot i que la recerca de Bosch i Humet se'ns presenta com una iniciativa espontània, en realitat la publicació que fa *L'Avenç* inclou l'epígraf de la col·lecció Folklore musical i això ens diu que l'interès pel coneixement i la difusió del patrimoni musical popular català ja feia anys que estava en marxa.

Però parlem del recull publicat el 1908. Es tracta de cançons molt diverses entre elles, algunes associades a jocs per passar l'estona, com *El molí*, una cançó que fa la roda entre els participants i que cantaven els bosquerols mentre esperaven el sopar; altres que evoquen oficis propis de la contrada com *El carboner* o *Els mistaires*; les que parlen de penes d'amor i prometatges com *La desenganyada, La carta, Cançó nova, Paraules de jovent, La font viva o El fill del rei*; altres que expliquen històries de bandolers mítics com *En Serrallonga* o evoquen les confrontacions bèl·liques com *Els soldats*; fins i tot una de gènere vulgar com *El Floviol* i diverses cançons populars catalanes com *Muntanyes del Canigó* o *Els fadrins de Sant Boi* en versions pròpies de la contrada.

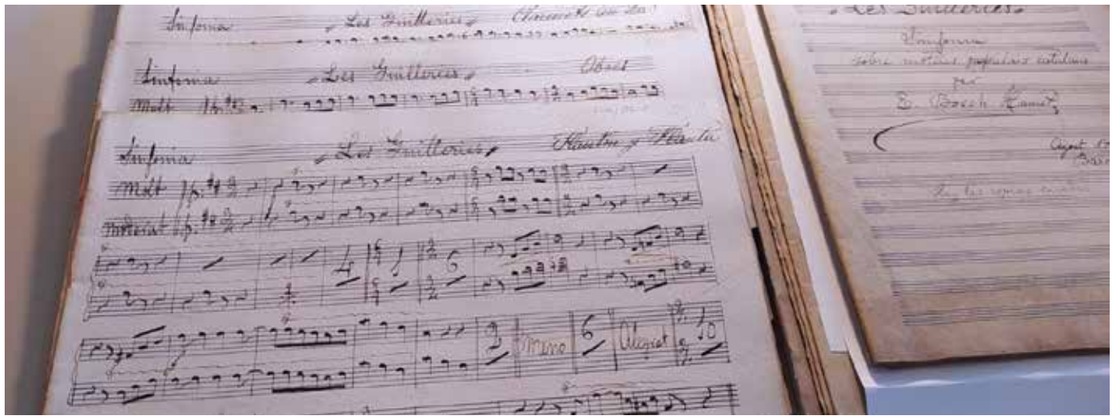
Tot i que l'espai no permet una anàlisi individualitzada de les cançons, si que podem esmentar algunes característiques concretes que permeten afirmar que l'aportació d'aquest recull és enriquidora encara actualment. La cançó *El carboner* va ser recollida en to major, la melodia presenta alternança de subdivisió binària i ternària i fa una petita coda en forma de recoble, en canvi, sabem de l'existència de versions en tonalitat menor, amb valoració rítmica únicament binària i sense coda. Un altre cas és *El fill del rei*, la notació d'aquesta és en compàs ternari com en totes les versions, però la de Bosch i Humet presenta la particularitat d'haver estat recollida en to menor i la línia melòdica difereix substancialment de la versió fixada en el Cançoner català. De fet, la diversitat melòdica és una constant de la col·lecció. Cançons com *Muntanyes del Canigó, Els fadrins de Sant Boi, La dama d'Aragó* o *En Pere Gallerí* presenten ja no variants melòdiques, sinó línies molt allunyades de les que coneixem per aquestes cançons, en especial les dues primeres.

Els textos ens remeten a la vida de muntanya. Els topònims d'Osor, Vilana, Sant Llàtzer, Viladrau, Ripoll, Collsacabra o Camprodon, ens porten als termes de Les Guilleries, però també més enllà, a les comarques contigües com el Ripollès, Osona, La Garrotxa i La Selva, donant fe que les melodies volen. L'aigua és present en diverses cançons, així com el bosc, els serrats, el vent, els ocells, les flors, el ramat i el pastor, la sega, els noms dels masos, l'oració, les misses i els convents, els fadrins, les fadrines i el festeig, tot dona testimoni d'un entorn rústic, en un temps que cada cop s'ha fet més pretèrit.

Per tancar aquesta primera part i com a homenatge a les persones que van col·laborar en el treball de camp de Bosch i Humet, vull esmentar-ne els noms ja que consten a l'edició de 1908. Ells van ser en Salvador Saumell, mestre de minyons de Sau, en Felip Creu, dit l'Esquerrà, i el seu fill Adolf Creu, en Martra, cisteller de Vilanova de Sau i regidor perpetu de l'Ajuntament, les seves dues filles, la Ció i la Mercè Martra, la Maria Parramón, llevadora de Vilanova de Sau i mestressa de la masia de les Tallades, i la petita *porqueirola* de dotze anys, filla de la Maria, però de la que no en sabem el nom.

1— 1.-El molí, 2.-La desenganyada, 3.-El frare i la pastora, 4.-La carta, 5.-Cançó nova, 6.-Els fadrins de Sant Boi, 7.-Els soldats, 8.-Paraules del jovent, 9.-La dama d'Aragó, 10.-En Pere Gallerí, 11.-En Serrallonga, 12.- Montanyes de Canigó, 13.-El carboner, 14.-La font viva, 15.-El fill del rei, 16.-El floviol, 17.-La mal xergada, 18.-Els mistaires, 19.-La mala madrastra, 20.- Les nines de Camprodon.

2—Caterina- La Pastorel·la/ La Porqueirola- Lo Comte Arnau/ Santa Magdalena- La Malcontenta/ La filadora- Sta. Magdalena/ La contrabandista- La Francisqueta/ L'hereu Perelló- La font viva/ La cançó de Marsella- A la voreta del mar/ La filadora- N 'eren dos enamorats/ Mariagneta- Isabel/ Lo tarongeret- Lo tarongeret- la passió- lo vellet- les margaridetes- lo mestre- la Quitèria- cobles del naixement- cançó de batre/ Cançó de pandó (melodia) i Cançó de Pandó o Ballet (versió de cambra per a trio amb piano)/ El ram de clavells - Els soldats/ La pastora/ Isabel/ Francisca Ferrera- Lo fill de Don Gallardó/ Pau Gibert- Les dues germanes/ Maria- Capitel·lo/ La dida de l'infant/ L'Agneta/ Mariagneta/

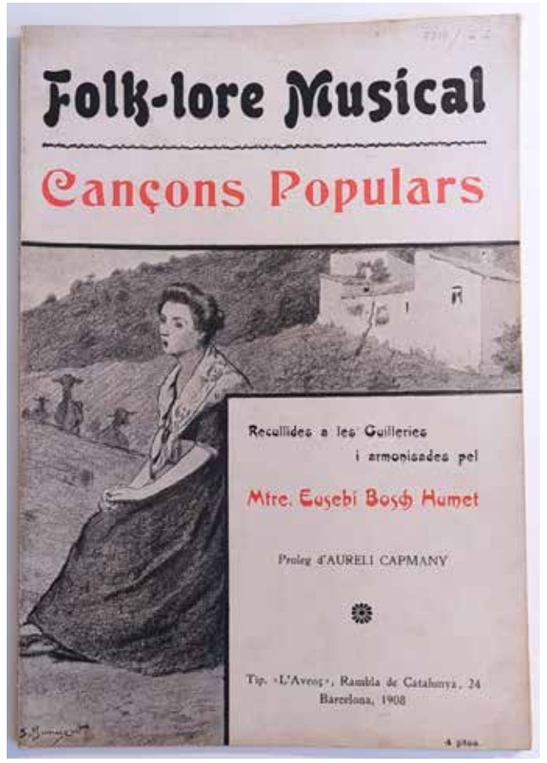
Existeix també, formant part del primer llegat, una altra col·lecció de quaranta-dues[2] melodies catalanes, manuscrites i inèdites, trenta de les quals també van ser harmonitzades per a veu i piano i dotze resten encara en la notació original per a veu sola. Són clarament germanes de les anteriors i pensem que deuen ser fruit de la mateixa tasca de recollida, però aquestes no van arribar mai a ser editades, i no podem afirmar que totes hagin estat recollides a les Guilleries. La rigorositat d'Eusebi Bosch i Humet, que va fer moltes anotacions, ens permet saber que Pelagi Briz, Carbonell, Guasch o el Centre Excursionista de Catalunya li havien proporcionat ocasionalment alguns materials recollits per la seva banda. Altres noms als marges ens fan suposar que es tracta dels qui s'havien brindat a cantar-li les cançons: Sebastià Rierola (5), M. Bosch (2) o Pepeta Farré (1). També en alguns casos consta el lloc on van ser recollides: *La Pastorel·la* a Rubí, *La Porqueirola* a Capmany, *La filadora* a Talarn i *Santa Magdalena* al Pla de Cabra, és a dir, en diferents comarques, allunyades entre elles i llunyanes a les Guilleries. En aquest segon grup sembla que un dels punts d'interès era recopilar cançons sobre el bandolerisme, i n'hi trobem unes quantes que se sumen a *En Serrallonga*, com *La contrabandista, L'hereu Perelló, La cançó de Marsella, Isabel, Francisca Ferrera i Pau Gibert*, aquestes, però, no indiquen la procedència. S'hi recull també Lo comte Arnau, la cançó de la qual sorgeix el gran mite literari del romanticisme català. En aquesta agrupació es repeteix també la presència de cançons populars catalanes conegudes arreu del Principat com *La filadora, Mariagneta* o *La pastora*, en versions molt allunyades de les que coneixem actualment. Per contra, *Isabel* coincideix amb la versió del corpus.

Complementant les cançons existeix un recull de setanta-cinc ballets i danses populars catalanes[3], que formaven part del primer llegat, totes elles harmonitzades per a piano sol i també patrimoni musical inèdit. En aquest cas, una part es compilà a les Guilleries i a les comarques circumdants, però una altra part procedeix de punts geogràfics molt més allunyats com el Pallars, la Cerdanya, el Berguedà o el Maresme. Les que podem situar més a prop del territori guillerenc són: *El ball de Sant Farriol, L'Espunyolet* de Torelló, el *Galop de cortesia* i *La morisca* de Gurb, una *Corranda* i una *Dança* de Campdevànol, el *Ball del ciri* de Viladrau o *El Matadegolla* i el *Ball Pla* de Sant Feliu de Pallerols.

L'afirmació de Capmany que donava un lloc preeminent a Bosch i Humet en la línia de la recerca musicològica a Catalunya era ben justificada i és que, més enllà d'aquests tres reculls esmentats, el compositor té, entre la seva obra, altres col·leccions de melodies populars d'altres indrets, per cert, molt més llunyans, que procedeixen del segon llegat. Les més rellevants són les *Setanta-tres cançons de la Bretanya*, les *Quaranta-tres cançons romaneses*, les *Divuit cançons asturianes*, les set cançons japoneses intitulades *Suite japonesa*, les *Cinc cançons franceses* o la col·lecció de més de vuitanta *Minuets i altres composicions antigues*. És comprensible que en tots aquests reculls el treball d'harmonització sigui inacabat o bé ni tan sols hagi estat iniciat. Per exemple, la partitura general de les cançons bretones reserva, sota la notació de la línia vocal, l'espai per a una harmonització que va quedar pendent, de les divuit cançons asturianes només quatre presenten una versió per a veu i piano, de la *Suite japonesa* només van ser harmonitzades dues melodies (Hitotsu Toya i Saita Sakurai), la totalitat de les cançons romaneses es troba en l'estat original de notació per a veu sola, com també la col·lecció de minuets i danses antigues que només mostra la línia melòdica de cadascuna.

Tornant però al repertori popular català, queda ben palès que Bosch i Humet li va dedicar gran part del seu temps, tant en la recollida i anotació com en l'harmonització. Si fem memòria, fins aquí hem parlat de més de cinquanta cançons populars catalanes harmonitzades per a veu i piano i quasi una vuitantena de danses per a piano sol, però al fons personal del compositor hi queden encara més de setanta melodies populars catalanes que són tota una invitació a les noves generacions.

De fet, la recuperació de material popular a Catalunya s'emmarcava en un corrent general que es va produir a la fi del segle XIX no només a Europa. Pensem en Dvorack (1841- 1904) a Txèquia; Bartok o Kodaly (1881-1945, 1882- 1967) a Hongria; Falla (1876- 1946), Britten (1913- 1976) o Séverac (1872- 1921) a Espanya, Anglaterra i França; però també a l'Amèrica del Sud on Villa-Lobos (1887- 1959) al Brasil o Allende a Chile (1885- 1959) van fer una tasca ingent. Els compositors, però, sempre van més enllà dels folkloristes, ja que del material popular en fan font d'inspiració per a la seva obra i aquesta queda indissolublement lligada a la seva creació musical a través de la rítmica, la línea melòdica, la tonalitat, la forma o la instrumentació.

Pedrell considerava que l'element folklòric havia de ser matèria primera per a la música culta i Bosch i Humet n'és un exemple. Sistematitza la recollida i en fa no només harmonitzacions, sinó també arranjaments. En aquest punt vull comentar algunes obres que em semblen especialment representatives d'aquest fet. Són obra de creació de Bosch i Humet, però proclamen la seva arrel en el mateix títol. La primera és l'obra per a piano sol anomenada *Tres danses populars catalanes: El rossinyol-Espunyolet-Galop de cortesia*. Totes tres van ser recollides a Gurb. En aquest sentit, guarden relació amb la col·lecció de setanta-sis ballets i danses esmentada anteriorment, però aquí, tot i que es tracta d'una harmonització, podem dir que el material popular s'ha utilitzat per compondre una petita suite per a piano. La segona obra, anomenada *Les Guilleries Op.92, Simfonia sobre motius populars catalans*, és datada a Barcelona l'agost del 1903 i no requereix moltes explicacions. Es tracta d'un arranjament per a orquestra simfònica[4] que l'AHCB va rebre en el segon llegat i del qual en custodiem la partitura general i les particel·les. Curiosament, l'obra orquestral és cinc anys anterior a la publicació de les cançons harmonitzades que, recordem, va tenir lloc el 1908[5]. Un altre cas similar és l'obra *Santa Magdalena Op.128, glossa per a orquestra sobre un tema popular*. I això només parlant d'obres que ens adverteixen de la relació estreta que guarden amb temes populars en la mateixa denominació, però si analitzéssim l'obra de Bosch i Humet, de ben segur que hi reconeixeríem elements genuïns en obres de cambra com per exemple *La catedral cap al tard, Mediterrània* o fins i tot en els seus *Trios*.

Per acabar de contextualitzar l'obra d'Eusebi Bosch i Humet, hem de parlar d'una última raó que encara justifica més la faceta musicològica. És la seva vinculació, poc estudiada però constatada, amb el projecte del Teatre Líric Català que, encapçalat per Morera i inspirat per l'obra total wagneriana, pretenia produir un gènere operístic de sensibilitat pròpia que sintonitzava amb l'ideari modernista. Almenys deu obres tant per a orquestra com per cambra[6], intitulades, rondalla lírica, idil·li dramàtic, etc. es poden atribuir a aquest àmbit. Bona part de l'obra de cambra vocal[7] es trobaria en la mateixa línia.

Així per acabar, podem dir que, si bé l'obra compositiva de Bosch i Humet és en gran part de tall acadèmic i les seves grans òperes segueixen el gust imperant del moment, en canvi, existeix una altra part de l'obra molt més connectada als canvis culturals que s'estaven produint i en la que conflueixen la recerca musicològica i els nous ideals de creació que es trasllueixen en la forma musical, la temàtica literària i l'ús de la llengua catalana.

3—Ball des cascabells/ Indiot/ La bolangera/ Ball Cerdà/ Ball Cerdà/ Castanyeta/ Ball dels mocadors/ L'esperança/ Ball de sant Farriol/ Ball espunyolet/ Galop de cortesia/ Ball pla/ La castanya/ Ball del ciri/ Pavanas/ Dança de Castellterçol/ Dança de Campdevànol/ Corranda/ Ball cerdà (2 ex.)/ Dança dels majorals/ Dança de plaça/ L'Espolsada/ Ball de la post/ Ball de plaça/ Tio fresco/ Ball cerdà/ La Bolangera/ Dança de Castellterçol/ Patatuf (2 ex.)/ L'espunyolet (2 ex.)/ La carmanyola (2 ex.)/ Ça ira/ Ballet de muntanya/ Corrandes/ Ball pla/ Ballet de deu (2 ex.)/ El bon jorn/ Ballet de deu/ L'hereu Riera/ La morisca/ Ball pla/ Lo Rossinyol/ Ball pla (9)/ Fí del ball robat/ Ball cerdà (5 ex.)/La morisca (2 ex.)/ Punta i taló (2 ex.)/ La Bolangera/ Matadegolla/ Esquerrana/ Ball dels cascavells/ Patum/ Contrapàs/ Ball de la post/ Movensà i la Movensana/ Ball de les morratxes/ Ball de les gitanes/ Ball dels galarons/ Bò! Bò!/ Ball pla (2 ex.)/ L'hereu Riera/ Ball de la post/ L'espolsada/ Ball llarch/ Ball de les morratjes/ Bolangera/ Esquerrana/ Ball de l'Aguila/ Ball pla/ Ball cerdà/ Espunyolet/ Corranda/ Ball de rams/ Treurer ball/ Bolangera/

4—Flautí, flauta, oboès, clarinets en la, fagots, trompes en re i en mi, cornetins, trombons, figle, timbales, bombo, tamborí, violí 1r i 2n, viola, violoncel i contrabaix. 5D10/192

5—En base a aquest fet podem aventurar que el treball de camp de les cançons de les Guilleries degué tenir lloc al llarg de la darrera dècada del s. XIX

6—ORQUESTRA - La roca de les mentides, Op. 90. Comèdia lírica / Els esclops meravellosos, Op. 122. Rondalla lírica / Margaridó, Op. 147. Drama líric / Ceguera, Op. 170. Idil·li dramàtic / Lorelea, Op. 160. Llegenda celtibèrica escenificada / El Joglar, Op. 162. Òpera / Tonet i Viola, Op. 163. Òpera infantil

CAMBRA - Mireia, Op. 113. Il·lustracions musicals / Museu i Bernadeta, Op. 129. Obra lírica

7—OBRA PER A VEU I PIANO - Idil·li de l'amor i la son / Idil·li / En el bosch / Les orenetes / L'enyorament / Des del Montseny / Balada de l'aigua i la donzella